

T R Š Ć E .

ko želi vidjeti nešto osobita, taj se neka uputi iz Čabra ili Prezida u Tršće, koje takodjer leži medju briegovima u dubokoj kotlini 825 *m* visoko. Iz mjesta kreni cestom prama iztoku kraj Žegnanoga zdenca na malu čistinu okruženu brezama i borovicom. Tu stani i gledaj gorovit kraj, kojemu nema premca do daleka Velebita.

Pred gledaoцем uvalila se duboka valovita ponikva puna briegova i vrhova, koje pokrivaju šume zeleniče ili mrka crnogorica. Po obroncima se zelene lazi bujne trave i žare zlatoklase njive. Medju stotinama briegova leže doline i prodoli duboko usječeni, koje označuje sjena. Dalje se niže brdo do brda, brieg do brieg, dok se veličanstveno ne iztakne celom duljinom svojom 1528 *m* visoki Risnjak sa svim grebenima, kukovima i stienama, a uz bok mu Veliki Snježnik (1506 *m*) i Snježnik kranjski.

Kad se sav kraj od jutarnje magle očistio, još se po onim divovima motaju oblaci i obronke im ližu. Prezanimivo je kad gledaš, kako se brieg za briegom čisti, kako se oblaci trgaju, razpadaju i opet skupljaju ili kako se oblačak u vis diže i tu razpline. Lagano izčezavajući, krasotu kraja povećavaju, jer kad misliš, da si sve vidio, digne se tu ili tamo magla poput zastora i novu ti prikaže ljepotu.

Iztočno gubi se brieg za briegom, prednji zeleni, jasno izcertani, stražnji sve to maglovitiji, nejasniji. Bajno ono zelenilo prelieva se u sivo, u daljini u modro, modrasto dok se briegovi, kao da si ih dahnuo na daleko obzorje, ne izgube.

Svrneš li na desno, osupnu te dolomitne Sokolanske stiene pod kojima leži pitomo selo Sokol. Uzdigoše se veoma visoko i pružiše polukružno od Tršća, izpucane, nalomljene, zubate, gole, pune kukova, te bi pristale i velebitskomu divu.

Na spomenutoj čistini dugo sam boravio sa sudrugom K., ne progovoriv ni rieči, a nekoliko se dana poslie toga divio ovoj dalekoj plastičkoj slici i blagopokojni profesor i učenjak dr. Gjuro Pilar.

No istoga me je dana još jedno iznenadilo. Pričinjao sam se kao nestašno diete, opojeno krasotama majke domovine. Jedva što sam odmaknuo, primi me osobita crnogorica u kojoj je porasla jela tako visoko, da ti valja glavu okomiti, da joj segneš kraj. Preko ovoga krasnoga, ali ne pregustoga jelvika, romoni s jedne strane B r z n i i potok, dočim s druge žubori Resna hrib.

(U ovom jelviku imajela u dvoje, troje i četverosraslih, po čem se može slutiti, da bijaše šuma nekoć veoma gusta. Ima jela, koje su u dnu srasle, prama vrhu proste, ali ima i takovih, koje rastući iz velike dubljine, poslie se, jer pretanke, svinuše i o

druge jele prisloniše. Prolazeći ovuda, ne znaš, bili se čudio visini, vitkoći ili debljini jela, bili se zamislio kako se sljubiše, bili se razblaživao ugodnom hladovinom i jačao onim eteričkim zrakom, ili slušao onaj mili romon gorske vode: kad na jednom staneš, da se čudiš hrpi jela, koje su se srasle u prilici ogromne lire.

Naša domovina obiluje prirodnim krasotama, koje su većini Hrvata, žalibože, premalo poznate, pa tako i krajevi Gorskoga kotara. Da mi je moguće, prenio bi na platno sve njegove krasote i ja kriv, ne bi li svak skoknuo i pošao, da vidi ono, čega nema na daleko i široko! U hidrografskom pogledu ova je okolica također zanimiva, a prvi je potok Sokolića ili Sokolanka, kamo te vodi put preko

T R Š Ć E .

Sela, gdje se razkrošnjila ogromna lipa, mjereći u objamu 4 *m*. Staza, kojom stupaš je crvena od izdrobljenih werfenskih škrljeva, koji sastavljaju brieg Rudnik. Nad zanimivim ovim briegom, u koji gromovi često udaraju, (jer je rudonosan), gomilaju se dolomiti, pa i tamo gdje postaje Sokolica.

Oko stiena zelene se javorovi grmovi, trepetljike, risje i kalina ili biser-drvo, a najljepši im je nakit *Salix incana*, vrsta vrbe u koje list nalikuje plemenitoj dafini i najuglednija je naša vrba, ukrasujući i obalu Čabranke, Kupe, Kupice, Velike i Male Bjelice te Iševničice.

Sokolića nema stalna izvora, jer na najvišem mjestu ne bijaše vode, akoprem na povisoke školje, kad je kiše ili kada snieg kopni, izbija. Puno niže lazi voda izpod

narušena kamenja, dok se za malo opet izgubi, jer lagano zavire, dočim dalje tamo u divljem i uzkom jarku, već svom silom štropota, primiv vode u većoj množini od Rudnika i bližih briegova.

Jaruga, kojom sam prošao, veoma je duboka, obala tako strma, da joj se čovjek ne može približiti, a mjestimice i takoše se opet ogromni dolomiti. Ima u koritu Sokolice toliko škrapa, toliko dovaljana i izprebacana kamenja, oborenih stabala, da je

strahota gledati, ali ima i tako niemih mjesta u koje sunčani tračak nikada ne segne. Tu je u istinu grozno; zrak studen kao u ledenici, tu porasle biljke visoke i tanke, blieda cvieta, te mi se pričinise kao kažnjenik u tamnici, kojemu manjka potrebito svjetlo i toplina. Medju kamenjem ima rakaca (*Astacus saxatilis*), od riba jedino zlatastih friljaka (*Phoxinus laevis*).

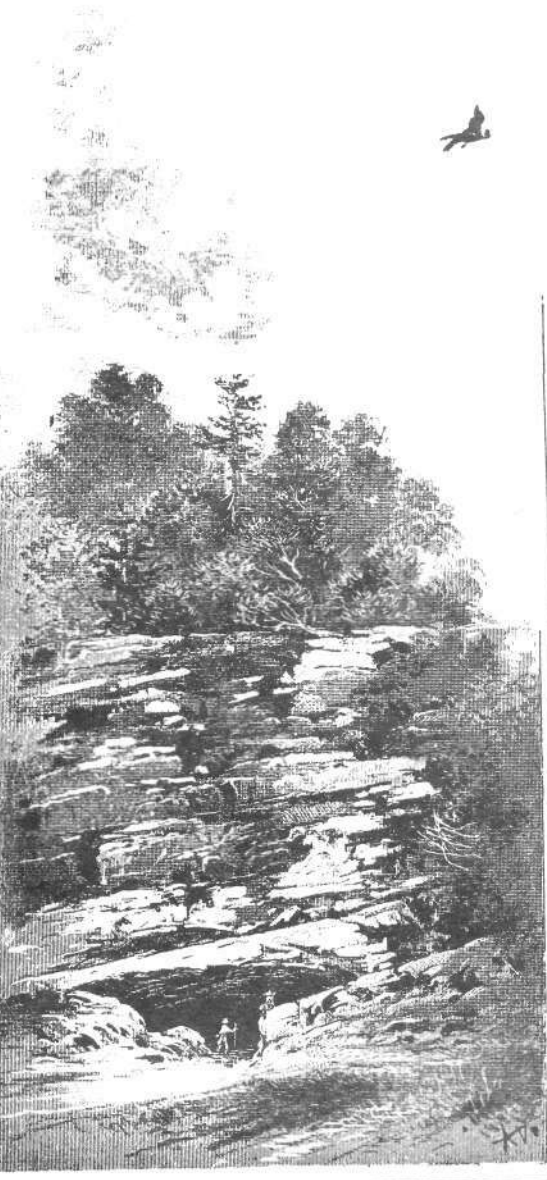
Što vidjesmo kod Ličanke na Ličkom polju, to opažavamo ovdje u Tršču kod Trščanke.

Ovo je neznatan potocić, izvirući pod Kraljevim vrhom (950 m); teče preko livada, probija dvie dolomitne stiene, zakreće prama spilji Keldri u kojoj uvire. Za kišovita vremena — o čem sam se i sam osvjedočio, Trščanka veoma brzo nabuji.

Pošao sam, da razgledam pomenutog dana i korito toga potocića i došao tako do Keldre, kada iznenada nahrupi kiša, a mi pod dolomitnu stieniu. Trščanka je za jedan sat tako brzo i naglo nabujala da ju spilja nije mogla progutati. Voda je okrenula prama šumskom kraju Ponikvama, propadajući po drugi put kod Prkutove drage. Tekući Trščanka podzemno, izbija u Paklenskom dolu kod Čabra, kao Paklenski jarak.

Prije bijaše ovaj potok mnogo jači, nu kako voda vapnenac lahko raztvvara, to ga je izprala i izjela te si prodrla drugi put, da na nepoznatu mjestu provaljuje ili se za uvijek izgubi u zemaljskoj utrobi.

Malo ima u nas krajeva, gdje bi priroda bila tako bogata rudom, kako je to oko Tršća. Od korisnih ruda ima ona crvene i željezne gniede rudače, sumporne

VELIKA KARLOUCA.

pakovine, a što je najzanimivije, žive, rumenice i crljenca.

Crvene željezne rudače ima kod Tršća u gornjem rovu i u Rudniku, pa oko Čabra, a ima tu i gnjedca ili limonita. U Rudniku naidju rudari često na željezne kruglje, koje su šuplje, imadu pomično jedro, a nisu ino, nego odlike limonita. U ponikvarskom rovu nije riedka sumporna pakovina (Pyrit), koja je bezlika ili uledjena u bjelutkovu konglomeratu. Ove pakovine ima i kod Crnoga luga, gdje ju je prije više godina odkrio

seljak Mate Štimac, nu držeći je (jer je žuta sjaja) za suho zlato, neće nikomu da oda nalazište. Prve znakove žive opazio je god. 1830 Antun Turk, tada tajnik u Čabru, koji je u gorskim potočićima naišao na kapljice čiste žive i na zrna »crljenca,« kako ovdje zovu Merkur-Lebererz. Oboje bude poslano u Beč, a bečka vlada izasla odmah naučno povjerenstvo, koje proučiv sastav kraja, zaključi, da oko Čabra mora biti cinnabarita ili rumenice (Zinnober), ali ne bijaše poduzetnika, koji bi se dao na izkapanje. Kada je Franjica pl. Ghyczy baštinila dobra čabranska, obrati se na ministarstvo, iztaknuv u molbi, da je voljna kopati i zatraži u vlade vještaka. Vlada izašalje F. Ambroza, upravitelja rudokopa u Idriji.

U početku kopala su samo tri Idrijanaca i za kratko naidjoše na rumenicu. Poslie radilo ih 6 u gornjem rovu, nu kako im je tu smetala voda, probiše pod njim novi rovdodenjak, kojim je voda odticala. Ovom prilikom radilo je 20 rudara.

Rumenica je crvena kao crvac, veoma krhka i prelieva se poput alema. Sastoji se od žive (68·2%) i sumpora (13·8%), te se u salitrenoj kiselini podpuno raztopi. Matici joj je kod Tršća dolomit, konglomerat i škrljjevac. Na dolomitu u malim je ljagicama natrešena ili je na nj kao nahukana (nalet). Najviše je ima u konglomeratu, gdje se vuče medju zrnima poput tanahnih žilica, a ima je 5—25%.

Crljenac nije čist, već smjesa rumenice sa idrilinom, ugljenom i zemljanim čestim, tamniji je od rumenice, ali ima takodjer crvenu crt. Zrna su mu razne veličine, ima sitnih kao glavica od pučenke, (bumbače, gumbašnice), ali i kao golubje jaje velikih. Crljenac oko Tršća, kako mi sudrug K r a s o v i ć reče, ima 80-90% čiste žive i ujedno je vodić, kojega rudari sliede, da nadju glavnu žilu. Tome se poveseliše god. 1881 u gornjem rovu. Naidjoše na težku rudu, koja bojom nalikuje crljencu, i već su klicali od radosti, kad im se ona prevrnu u žalost. Bijaše od crljene željezne rudače obična odlika (dichtes Rotheisenerz), koja ima samo 25% čista željeza, pa se toga radi ne kopa.

Čiste žive našlo se takodjer u istom rovu u crnom škrljjevcu. Samo jedne godine bijahu rudari tako sretni, da su u jedan mah više od 6 kg žive sabrali, ali ne u rovu, već u potočiću Dolcu pod crnicom. Rumenica se kod Tršća proteže polukružno od Kraljeva vrha (sela) na Ponikve, gdje je ima u konglomeratu, dočim je ondje u dolomitu. Na izkapanje potrošilo se do sada preko 30.000 for., ali se do žudjena cilja još nije došlo.

Rudokop vlastelinstva Čabarskoga imao je god 1892 180. 466 m² podieljene podzemne mjere na kopanje rumenice.

Ima kod Tršća konglomerat, koji sastavljaju bjelutkova zrna razne veličine, a najmoćniji je kod Plesača, gdje se uz brusilj uzpinje na Sv. goru. Bjelutkova su zrna sliepljena nekom ilovasto-željezovitom tvarju, koja je veoma tvrda, s toga se taj kamen daje i klesati, na više mjesta služi za cestobrane, a nasipavaju njime ceste i puteve. Zrna su mu manja nego u onoga kod Liča, Lokava, Mrzle vodice i narod ga oko Čabra zove »žrnovac.« U Ponikvama, na briegu M l i n s k i kamen, gdje je i Ponikvarski rov, ima još dvie odlike konglomerata. Jednoj je osnovna boja crvena poput mesa, bjelutkova zrna velika i biela, a prave od njega žrvnje. Druga odlika ima manja, modrasta zrna i lahko se drobi i zato njime nasipavaju prostor pred rovom. Osim werfenskih škrljjeva, ima kod Tršća i krovovca (Dachschiefer), koji je tvrd i svjetao, a razvio se uz cestu, što vodi u Prhce. Ima i škrljavih pjeskara, koji imadu kao takovi u sebi mnogo ljuštica od liskuna ili tinjca. Žuto-smedji škrljavi pjeskar nalazi se u gornjem rovu, a ljuštice su žute poput zlata, a ima ovdje i krasna crveno-smedja odlika toga kamena u kojega su ljuštice liskuna sjajno-rumene, dočim su u Sokolanskom rovu u sivom pjeskaru ljuštice srebrnaste. U koritu Sokoliće, a poviše kovačnice, našli smo i ugljevni pjeskar i kamena uglevlja, kojega tamošnji kovač kopa i u svojoj kovačnici rabi. U Ponikvarskom rovu, u škrljjevcu našlo se koso romboidičnih šilja, a ima i

sitnijih žutkastih ledaca sa rumenicom u gornjem rovu. Kod Čabra i Prezida ima i vrst crna i mastna ila, dočim bi kod Prezida imalo biti i bjelutka.

Okolica oko Tršća u petrografskom i mineraložkom pogledu veoma je zanimiva i mi smo ne samo od ovdje, već iz celoga Gorskoga kotara sabrali sbirku, dodali kamenje iz Primorja i poslali našem muzeju u Zagreb.

Nedaleko Tršća leži Prhce (749 m), četiri kuće, a u njima četiri kovača. Ovdje ima liepa voća i tu sam 18. kolovoza zobao zrele trešnje u koje doba dozrievaju i na Vrhovcima (923 m). Zrelih trešanja ima oko Tršća i u rujnu, a nezrelih još u listopadu. Kukuruz ovdje ne uspieva, siju ponajviše ječam, zob, nešto pšenice; raste tu lan, grah, zelje i krumpir.

